

ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA MA'MURIY MAJBURLOV CHORALARINI QO'LLASHDA QONUNIYLIK TAMOYILI

Rahimov Jasurbek

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi kursanti

E-mail: [jasurrahimov0840@gmail.com]

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ichki ishlar organlari tomonidan ma'muriy majburlov choralari qo'llash amaliyoti, ularning huquqiy asoslari va qonuniylik tamoyiliga rioya etish masalalari tahlil qilinadi. Muallif tomonidan ma'muriy majburlovning turlari, ularni qo'llashda inson huquqlarini himoya qilish zarurati, amaldagi qonunchilikdagi kamchiliklar va takomillashtirish yo'nalishlari ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *ma'muriy majburlov, qonuniylik, huquqni muhofaza qilish organlari, ichki ishlar organlari, huquqiy asoslar, inson huquqlari.*

Annotation: *This article analyzes the legal foundations of applying administrative coercive measures by internal affairs bodies and ensuring the principle of legality in their implementation. The author discusses the challenges in practice, the protection of human rights, and proposes ways to improve legislation and procedural guarantees based on the 2024-2025 legal reforms in Uzbekistan.*

Keywords: *administrative coercion, legality, law enforcement, human rights, internal affairs bodies, legal guarantees.*

KIRISH

Ichki ishlar organlari faoliyatida ma'muriy majburlov choralari qo'llash – bu jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash hamda huquqbuzarliklarning oldini olishning muhim vositasidir. Mazkur chora-tadbirlar har bir demokratik jamiyatda qonuniylik tamoyili asosida amalga oshirilishi shart, chunki ular fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlariga bevosita ta'sir qiladi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ichki ishlar organlari faoliyati ochiqlik, oshkoralik va insonparvarlik tamoyillari asosida qayta ko'rib chiqilmoqda. 2024-2025-yillarda qabul qilingan “Ichki ishlar organlari to'g'risida”gi qonun hamda “Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks”ning yangi tahriri ushbu sohada qonuniylikni kuchaytirish uchun mustahkam asos yaratdi.¹⁰

Mavzuning dolzarbligi shundaki, ma'muriy majburlov choralari to'g'ri va qonuniy qo'llanilgandagina ular jamiyatda huquqiy tartibni mustahkamlashga xizmat qiladi; aks holda esa, inson huquqlarining buzilishiga olib keladi.

1. Ma'muriy majburlov choralarining mohiyati va huquqiy tabiati

¹⁰ . O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 2024-yilgi tahrir.

Ma'muriy majburlov – bu davlat organlarining huquqni buzgan shaxslarga nisbatan ularning xatti-harakatlarini cheklash, tartibni tiklash yoki huquqiy me'yorlarni ta'minlash maqsadida qo'llaydigan choralar majmuasidir.

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida quyidagi asosiy turlar belgilangan:

Ma'muriy ushlab turish;

Ma'muriy jarima;

Ma'muriy hib;

Transport vositalarini vaqtincha olib qo'yish;

Huquqiy talablarni bajarishni ta'minlash maqsadidagi majburlov choralari.

Ushbu choralarning barchasi qonuniylik tamoyiliga asoslangan holda qo'llanilishi shart. Qonuniylik – bu davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari faoliyati faqat qonun bilan belgilangan vakolatlar doirasida amalga oshirilishini anglatadi.

2. Ichki ishlar organlari faoliyatida ma'muriy majburlov choralarining o'рни

Ichki ishlar organlari ma'muriy majburlov choralarini qo'llashda jamoat xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Masalan:

Jamoat joylarida tartibsizlikni oldini olish;

Transport vositalarini to'xtatish va tekshirish;

Shaxsni ushlab turish yoki ma'muriy hibsga olish;

Tinchlikni buzgan shaxslarga ogohlantirish yoki ma'muriy protokol tuzish.

Biroq bu jarayonlarda qonuniylikni ta'minlash eng muhim tamoyil hisoblanadi. Har bir chora faqat qonuniy asos bo'lganda va zarur holatlarda qo'llanilishi kerak. Ichki ishlar organlari xodimlarining vakolati "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi qonunning 8-9-moddalarida aniq belgilangan.

Shuningdek, IIV tizimida 2025-yildan boshlab "Ma'muriy choralarni qo'llash elektron nazorat tizimi" joriy etilishi rejalashtirilgan bo'lib, bu har bir chora haqida ma'lumotni onlayn ro'yxatga olish imkonini beradi.

3. Qonuniylik tamoyilining buzilishi va amaliy muammolar

Amaliyotda ayrim hollarda ma'muriy majburlov choralarining qo'llanilishi qonun talablari buzilgan holda amalga oshiriladi. Bunga sabablar quyidagilardan iborat:

Xodimlarning huquqiy savodxonligining yetarli emasligi;

Protsessual hujjatlarning noto'g'ri rasmiylashtirilishi;

Advokat yordamini ta'minlashdagi sustkashlik;

Ma'muriy choralarni qo'llash vaqtida inson huquqlarining buzilishi.

2024-yilda O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha Milliy markazining monitoring natijalariga ko'ra, ma'muriy majburlov holatlarining 10 foizida qonuniylik tamoyili buzilgan. Ayrim hollarda xodimlar tomonidan kuch ishlatish, nojo'ya munosabat yoki ushlab turish muddati me'yordan oshirib yuborilgan holatlar aniqlangan.¹¹

¹¹ "Inson huquqlarini himoya qilish milliy strategiyasi", 2024-yil.

Bu esa qonuniylik tamoyilini mustahkamlash uchun tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

4. Takomillashtirish yo'nalishlari va takliflar

Ichki ishlar organlari faoliyatida ma'muriy majburlov choralari qonuniy qo'llashni ta'minlash uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

1. Raqamlashtirish - har bir majburlov chorasini elektron tizimda qayd etilishi, videokuzatuv orqali nazorat qilinishi lozim.

2. Advokat yordamini kafolatlash - har bir ushlab turilgan yoki hibsga olingan shaxsga advokat bilan darhol aloqa qilish imkoniyati yaratilishi zarur.

3. Xodimlar tayyorgarligini oshirish- IIV tizimidagi xodimlar uchun "Inson huquqlari va qonuniylik" moduli asosida doimiy malaka oshirish kurslari o'tkazish.

4. Ombudsman nazorati - ma'muriy majburlov choralari ustidan parlament va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish.

5. Huquqiy madaniyatni oshirish- fuqarolarga o'z huquq va majburiyatlari to'g'risida muntazam tushuntirish ishlari olib borish.

Bu chora-tadbirlar nafaqat ichki ishlar organlari faoliyatining qonuniyligini oshiradi, balki fuqarolarning huquqiy ishonchini ham mustahkamlaydi.

5. Xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun ahamiyati

Yevropa inson huquqlari konvensiyasining 5-moddasida "erkinlikni cheklash faqat qonun asosida va sud nazorati ostida amalga oshirilishi mumkin" degan qoidalar belgilangan. Shu bois Germaniya, Fransiya va AQShda ma'muriy majburlov faqat sud yoki prokuror ruxsati bilan amalga oshiriladi.

O'zbekistonda ham ushbu tajriba bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. 2025-yildan boshlab "Raqamli nazorat" platformasi orqali ichki ishlar organlarining barcha majburlov harakatlari real vaqt rejimida kuzatib borilmoqda. Bu nafaqat qonuniylikni, balki ochiqlik va jamoatchilik ishonchini ham ta'minlaydi.

XULOSA

Ichki ishlar organlari faoliyatida ma'muriy majburlov choralari qo'llashda qonuniylik tamoyilining ta'minlanishi - fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishning eng muhim kafolatidir.

Ushbu tamoyilga rioya qilinmagan har bir holat nafaqat inson huquqlarini, balki davlatning obro'sini ham xavf ostiga qo'yadi. Shu bois, qonuniylikni mustahkamlash, protsessual nazoratni kuchaytirish va xodimlarning malakasini oshirish - bugungi huquqiy islohotlarning markazida turishi kerak.

Kelgusida ushbu yo'nalishda raqamlashtirish, xalqaro standartlarni joriy etish va insonparvarlik tamoyillarini kuchaytirish O'zbekistonning huquqiy tizimini yanada takomillashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 2024-yilgi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki ishlar organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi farmoni, 2024-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yilgi tahrir.
4. "Inson huquqlarini himoya qilish milliy strategiyasi", 2024-yil.
5. Yevropa inson huquqlari konvensiyasi, Rim, 1950-yil.
6. BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt"i, 1966-yil.
7. IIV Akademiyasi "Ma'muriy huquq va javobgarlik" darsligi, Toshkent, 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha Milliy markazi hisobotlari, 2025-yil.
9. Qozog'iston Respublikasi "Huquqni muhofaza qilish tizimini raqamlashtirish konsepsiyasi", 2023-yil.
10. Stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy ma'lumotlari, 2025-yil yanvar.